

evropský
sociální
fond v ČR

EVROPSKÁ UNIE

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

OP Vzdělávání
pro konkurenceschopnost

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

Digitální učební materiál

Číslo projektu	CZ.1.07/1.5.00/34.0802
Název projektu	Zkvalitnění výuky prostřednictvím ICT
Číslo a název šablony klíčové aktivity	III/2 – Inovace a zkvalitnění výuky prostřednictvím ICT
Příjemce podpory	Gymnázium, Jevíčko, A. K. Vitáka 452

Název DUMu	Balada v české literatuře 19. století II
Název dokumentu	VY_32_INOVACE_VY_02_14
Pořadí DUMu v sadě	14
Vedoucí skupiny/sady	Mgr. Lucie Škvařilová
Datum vytvoření	10. 2. 2013
Jméno autora	Mgr. Jaromír Baranok
e-mailový kontakt na autora	baranok@gymjev.cz
Ročník studia	2. ročník
Předmět nebo tematická oblast	český jazyk a literatura
Výstižný popis způsobu využití materiálu ve výuce	Pracovní list s úryvky ukázek ze sbírky J. Nerudy Balady a romance a básně R. Mayera V poledne. Inovace: využití ICT, mediální technika.

evropský
sociální
fond v ČR

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

Jan Neruda Balady a romance (1883)

- sbírku tvoří osmnáct básní
- žánrové označení balada a romance je chápáno volně, některé balady mají charakter romance a naopak
- trojí námětový okruh:
 - a) lidské vztahy, vztah matka a dítě
 - b) látky charakterizují národní charakter
 - c) náměty biblické a legendární

1. Určete, zda označení balada či romance skutečně odpovídá označení básně. Doložte na textu.

2. Zařadte ukázky do jednotlivých tematických okruhů.

Balada májová

V bílé míse vodu vaří
s úzkostlivě bdělou tváří –
pěkná holka, lepých tvarů.
Voda v míse v plném varu,
bublíny jak v dešti chrlí,
a jak holka varu slouchá,
voda kloktá, syčí, hrčí,
jak když cvrček v hroudách cvrlí,
jak když oknem bzučí moucha,
jak když v dálce povoz hrčí.

Houkla půlnoc. Holka klekla,
prsten rychle s ruky svlékla,
hodila jej varné v lůže.
„Svatá panno Petronillo!
Dnešní májové své noci
máš náš osud ve své moci,
činíš cokoli Ti milo –
prosím, prosím, dej mi muže!
Zajisté že muže svého
každého z Tvé ruky беру,

nepředpisuju Ti věru,
svatá panno, nevybírám,
nemysli si, že se vzpírám –
jen ne, probůh, zrzavého!“

Z mísy vrch se páry valí,
a jak holka blíž se kloní,
z páry líbezně to zvoní
jako stříbrem z dálné dáli:
„„Vidíš, holka, mám Tě ráda!
Ve kostele ráda býváš,
tenkým hlasem „Ave“ zpíváš,
dala bych Ti kamaráda –
ale koho dát Ti, koho?
Je vás ve vsi trochu mnoho –
zbyl jen hajných synek chudý,
a ten je jak liška rudý;
sivé oči jako liška,
tělo vychrtlé jak tříštka, a je –““
„Dej mi tedy toho!“¹

¹ NERUDA, Jan. *Patery knihy z plodů básnických* [online]. Praha: Emil Šolc, 1892, 1. února 2013 [cit. 2013-02-09]. Dostupné z: http://cs.wikisource.org/wiki/Balady_a_romance/Balada_m%C3%A1jov%C3%A1

evropský
sociální
fond v ČR

EVROPSKÁ UNIE

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

OP Vzdělávání
pro konkurenceschopnost

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

Romance helgolandská

Bouř žene koráb u divokém běhu.
John lampu klamnou k skále přivěsil
a dí: „Bůh žehnej břehu!“

A koráb k světlu žene se a v trysku
se náhle přes úskalí překotil,
a stěžněm vězí v písku.

John zavejsknul si ve syčící pěnu:
„Má dceruška si chystá veselku,
dnes pomohu jí k věnu!“

A člunek jeho jako liška běží
po těžkých vlnách tam, kde zvrhlá loď
jak černá rakev leží.

John nenavykl marně tratit času,
svou sekyru hned v koráb zarazil,
v tom z nitra doslech' hlasu.

„„Jen pospěš, pospěš!““ zní to dutě zdůli,
„„a všeho zboží půli dostaneš,
i všeho zlata půli.““

John naslouchá a vytřešťuje zraky –
„Aj pakli jedna půle bude má,
toť bude druhá taky!““

A rychle s člunkem ku břehu uhání.
Po celou noc se k lodi nevrátil,
až teprv po svítání.

Až po svítání, v bílé ranní době
zas sekyru svou v koráb zaráží,
a uvnitř již jak v hrobě.

Již voda otvorem si cestu klesť,
teď vyhoupla si první mrtvolu,
John rychle po ní pěstí.

Tvář mrtvou k sobě obrátil: „Eh kletě!“

je po svatbě – já tady za vlasy
mrtvého držím zetě!“²

Balada horská

Řekněte mi, babičko má, to že rány svírá,
po čem člověk, těžce raněn, přece
neumírá?« —
»»Rány hojí otevřené na tom lidském těle
jenom čarodějná jarní šťáva z jitrocele.««
»Řekněte mi, babičko má, co se dobře dává,
je-li ochořelá hlava bolestí až žhavá?« —
»»Na tak těžký úpal hlavy pomoc jiná není
nežli mladé listí z lesní jahodeni.«

Dítě z chaty vyskočilo do sousedních polí: —
»Daruj šťávy, jitroceli, na vše, co kde bolí!«
S pole spěchá ku lesině přes trní a hloží: —
»Dej mi to své mladé listí, jahodino Boží!«
Co kde chtělo, rychle mělo, ke kostelu běží,
na kříži tam pod oltářem Kristus rozpjat leží.
»Potírám Tvá svatá prsa, myju bok Tvůj
svatý,
tělíčko zas uzdraví se, Ježíšku můj zlatý.
Kladu čerstvé listí lesní na hlavu a líce,
nebude Ti hlavičky Tvé bodat úpal více!«

Nad kostelem velké zvony do okolí zvoní,
lid se sbíhá, v prsa bije, zázraku se kloní:
jak to dětská duše snila
a vůle Boží vyplnila.

Podnes mají v horské vísce obraz Trpitele:
nemá rány ve svém boku, nemá trnu v čele,
—
bílá lilje v ranní záři po celičském těle.³

² NERUDA, Jan. *Patery knihy z plodů básnických* [online]. Praha: Emil Šolc, 1892, 1. února 2013 [cit. 2013-02-09]. Dostupné z: http://cs.wikisource.org/wiki/Balady_a_romance/Romance_helgolandsk%C3%A11a_romance/Balada_horsk%C3%A11

³ NERUDA, Jan. *Patery knihy z plodů básnických* [online]. Praha: Emil Šolc, 1892, 1. února 2013 [cit. 2013-02-09]. Dostupné z: http://cs.wikisource.org/wiki/Balady_a_romance/Balada_horsk%C3%A11

evropský
sociální
fond v ČR

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

3. Srovnejte Balady a romance s Erbenovou Kyticí. V čem se sbírky odlišují? Co mají společné?
4. Doložte v Romanci helgolandské ironii.
5. Kompozice Balady májové. Najděte v jejím textu přirovnání.

Rudolf Mayer V poledne

Na pusté dílně teskno leží,
utichnul dávno kladiv ruch —
jen kola ještě hrčíc běží,
a stále žene páry duch;
ten strašný velikán jak děcko
dá člověkem se vést, mu slouží —
jenž svoboděn by sřítíl všecko,
na rozkaz na sta kol tu krouží.

V ohromném kotli pára bouří,
a topič klidně přikládá,
ač se to v kotli, rourách spouří,
myšlenky tiše seprádá;
klidným se okem v oheň dívá,
jen někdy mžikne — sebou trhne,
kdy vzpomínka mu asi divá
do duše strašný blesk svůj vrhne.

A tak dí přitlumeným hlasem:
»Ty nahoře tam, tys můj pán,
jsi bohat — já jen bídným řasem,
nevážen nikým, sotva znám.
Na tebe cti a hodnost kladou —
já neslychám leč trpká slova;
tvůj život kráslen všeckou vnadou —
a můj — toť bída povždy nová!

A přec byl čas, kde mysl nesla
lehce ten rozdíl tížící,
že ty si leháš v měkká křesla —
a já na tvrdou lavici,
že širé statky patří tobě —
mou ani hrstka země není,
že v trpké žije ve porobě
celé to práce pokolení.

Já ženu měl — věčná jí škoda!
Já měl ji z celé duše rád,
u nás vždy pěkná byla shoda
a nikdá zlosti ani vád.
My žili nuzně — peněz málo,

však oko její přec se smálo.
...
Bůh dal nám dítko! — ach, jak zhusta
se požehnání v kletbu mění —
že za radostí — žalost pustá! —

Co kojila — to stále vadla,
já dítko brzy pochoval —
však ona den ode dne chřadla,
ač jsem jí lékaře hned vzal.
Já nechal práce — sám jí sloužil,
nás lékař vždycky těšil jarem,
já pořád doufal, pořád toužil —
až poslední groš vydán zmarem.

Já k tobě utek' se v tom žalu —
tys začal krutě hubovat,
abych ji odnes do špitálu
a raději šel pracovat.
Což naplat — muselo se státi,
já se s ní rozloučil, však v noci
se s pláčem začla po mně ptáti,
a ráno nu — bylo po pomoci.

Odzvonili — pár prken sbili
a odvezli ji bez zpěvu. —
Já myslil, lítostí mi puknou žíly —
v ničem jsem neměl úlevu.
V dílně jsem na plano jen bušil,
až topičem mne udělali —
večír jsem pitím lítost hlušil —
a plány mé — ty řasi vzali!« —

Umlknu! — v dílně hrůza leží,
vždy větší v kotli var a ruch,
jak by o závod kola běží,
jak běsi žene páry duch.
Však na to málo topič hledí,
on klidně, beze strachu sedí,
kus po kuse do pece hází —
nad ním se panstvo k hodům schází.

A vztyčiv se, zas topič volá:
»Jen hoduj — bohat jsi — jsi pán!
Vždyť bdím tu já — já bída holá!
Zda víš, že's v moc a soud mi dán?
Jen ruky mé jedinké hnutí —
a krásný palác tvůj se sboří; —
mníš, že jen páni směj' být krutí
k té chátře, co se posud koří?

Mníš, že nepříjde probuzení,
že nepozná za krátký čas,
jak její pot se tobě v zlato mění
a jí jen v novou bídu zas?
Ač z lidu — ztratil srdce k němu,
lid není bližním ti, jen strojem bídným,
ty's zapřel jeho řeč, v níž jemu
jen láti znáš, ne mluvit slovem
vlídným.

Tak slepá je ta tvoje pýcha,
že v lidu lásky nehledáš;
nevíš, že v člověku hněv dýchá,
a cit, jichž aspoň šetřit máš.
Ty z nich, jak šneků, tuk jen ssáti,
pak odhodit tu skořepinu,
co jejich jest, jim nechceš dáti —
již zrozeni jsou pro mizinu!

Hoj! Jak to v kotli bouří — víří,
jen ještě jeden okamžik —
a stejná záhuba nás smíří,
mé vykoupení a tvůj dík! — —
Však žij! ne všech to vykoupení,
jednoho tyрана-li v světě není!«
Otevřel ventil — klidně sedne —
zdaž nad sykotem tím pán zbledne?
—⁴

⁴ Poesie sociální [online]. Praha: Tiskové družstvo
československé strany sociálně demokratické, 1902, 1. února
2013 [cit. 2013-02-09]. Dostupné z:
http://cs.wikisource.org/wiki/V_poledne

evropský
sociální
fond v ČR

EVROPSKÁ UNIE

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

OP Vzdělávání
pro konkurenceschopnost

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

6. Převyprávějte obsah balady vlastními slovy.

7. O jaký typ balady se jedná? Doložte na textu balady.

http://cs.wikipedia.org/wiki/Soubor:Jan_Vil%C3%ADmek_-_Jan_Neruda.jpg, licence PD

http://cs.wikipedia.org/wiki/Soubor:Rudolf_Mayer_Mukarovsky.png, licence PD

evropský
sociální
fond v ČR

EVROPSKÁ UNIE

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

OP Vzdělávání
pro konkurenceschopnost

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

Řešení

1. Určete, zda označení balada či romance skutečně odpovídá označení básně. Doložte na textu.

Balada májová – ráz romance, humorný apokryf

Je vás ve vsi trochu mnoho –
zbyl jen hajných synek chudý,
a ten je jak liška rudý;
sivé oči jako liška,
tělo vychrtlé jak tříštka,
a je –““
„Dej mi tedy toho!“

Romance helgolandská – baladický ráz, chmurný děj, tragický konec.

Až po svítání, v bílé ranní době
zas sekynu svou v koráb zaráží,
a uvnitř již jak v hrobě.

Již voda otvorem si cestu klesť,
teď vyhoupla si první mrtvolu,
John rychle po ní pěstí.

Balada horská – ráz legendy (zázrak)

Nad kostelem velké zvony do okolí zvoní,
lid se sbíhá, v prsa bije, zázraku se kloní;
jak to dětská duše snila
a vůle Boží vyplnila.

Podnes mají v horské vísce obraz Trpitele:
nemá rány ve svém boku, nemá trnu v čele, –
bílá lilje v ranní záři po celičkém těle.

2. Zařadte ukázky do jednotlivých tematických okruhů.

Balada májová - lidské vztahy.

Romance helgolandská -lidské vztahy.

Balada horská - náměty biblické a legendární.

evropský
sociální
fond v ČR

MSMT
MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

OP Vzdělávání
pro konkurenceschopnost

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

3. Srovnejte Balady a romance s Erbenovou Kyticí. V čem se sbírky odlišují? Co mají společné?

K. J. Erben: téma osudu, neměnnosti řádu světa, etičnost (problematika viny a trestu, mezilidské vztahy, vina je osobní), nadpřirozený svět, baladická zkratka, promyšlená kompozice (viz Svatební košile).

J. Neruda: navazuje na Erbena – mezilidské vztahy, morálka. Oproti K. J. Erbenovi látku balad aktualizuje, klade důraz na společenskou a sociální problematiku, žánr balady pojímá volněji.

4. Doložte v Romanci helgolandské ironii.

Tvář mrtvou k sobě obrátí: „Eh kletě!
je po svatbě – já tady za vlasy
mrtvého držím zetě!“

5. Kompozice Balady májové. Najděte v jejím textu přirovnání.

Založena na dialogu, chronologická.

a ten je jak liška rudý;
sivé oči jako liška,
tělo vychrtlé jak tříštka,

7. O jaký typ balady se jedná? Doložte na textu balady.

Sociální balada

- prostředí dílny, továrny
- motiv vzpoury
- sociální rozdíly, bída
- mezilidské vztahy

Na pusté dílně tesknou leží,
utichnul dávno kladiv ruch —
jen kola ještě hrčíc běží,
a stále žene páry duch;
ten strašný velikán jak děcko
dá člověkem se vést, mu slouží —
jenž svoboden by sřítíl všecko,
na rozkaz na sta kol tu krouží.

ač se to v kotli, rourách spouří,
myšlenky tiše seřádá;
klidným se okem v oheň dívá,
jen někdy mžikne — sebou
trhne,
kdy vzpomínka mu asi divá
do duše strašný blesk svůj
vrhne.

jsi bohat — já jen bídným
ďasem,
nevážen nikým, sotva znán.
Na tebe cti a hodnost kladou —
já neslychám leč trpká slova;
tvůj život kráslen všeckou
vnadou —
a můj — toť bída povždy nová!

V ohromném kotli pára bouří,
a topič klidně přikládá,

A tak dí přitlumeným hlasem:
»Ty nahoře tam, tys můj pán,

A přec byl čas, kde mysl nesla
lehce ten rozdíl tížící,

evropský
sociální
fond v ČR

EVROPSKÁ UNIE

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

OP Vzdělávání
pro konkurenceschopnost

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

že ty si leháš v měkká křesla —
a já na tvrdou lavici,
že širé statky patří tobě —
mou ani hrstka země není,
že v trpké žije ve porobě
celé to práce pokolení.

Já ženu měl — věčná jí škoda!
Já měl ji z celé duše rád,
u nás vždy pěkná byla shoda
a nikdá zlosti ani vád.

My žili nuzně — peněz málo,
však oko její přec se smálo.

...
Bůh dal nám dítko! — ach, jak
zhusta
se požehnaní v kletbu mění —
že za radostí — žalost pustá! —

Co kojila — to stále vadla,
já dítko brzy pochoval —
však ona den ode dne chřadla,
ač jsem jí lékaře hned vzal.
Já nechal práce — sám jí sloužil,
nás lékař vždycky těšil jarem,
já pořád doufal, pořád toužil —
až poslední groš vydán zmarem.

Já k tobě utek' se v tom žalu —
tys začal krutě hubovat,
abych ji odnes do špitálu
a raději šel pracovat.
Což naplat — muselo se státi,
já se s ní rozloučil, však v noci
se s pláčem začla po mně ptáti,

a ráno nu — bylo po pomoci.

Odzvonili — pár prken sbili
a odvezli ji bez zpěvu. —
Já myslil, lítostí mi puknou žíly
—
v ničem jsem neměl úlevu.
V dílně jsem na plano jen bušil,
až topičem mne udělali —
večír jsem pitím lítost hlušil —
a plány mé — ty ďasi vzali!« —

Umlknul — v dílně hrůza leží,
vždy větší v kotli var a ruch,
jak by o závod kola běží,
jak běsi žene páry duch.
Však na to málo topič hledí,
on klidně, beze strachu sedí,
kus po kuse do pece hází —
nad ním se panstvo k hodům
schází.

A vztyčiv se, zas topič volá:
»Jen hoduj — bohat jsi — jsi
pán!
Vždyť bdím tu já — já bída
holá!

Zda víš, že's v moc a soud mi
dán?

Jen ruky mé jedinké hnutí —
a krásný palác tvůj se sboří; —
mníš, že jen páni směj' být krutí
k té chátře, co se posud koří?

Mníš, že nepřijde probuzení,

že nepozná za krátký čas,
jak její pot se tobě v zlato mění
a jí jen v novou bídu zas?
Ač z lidu — ztratils srdce k
němu,
lid není bližním ti, jen strojem
bídným,
ty's zapřel jeho řeč, v níž jemu
jen láti znáš, ne mluvit slovem
vlídným.

Tak slepá je ta tvoje pýcha,
že v lidu lásky nehledáš;
nevíš, že v člověku hněv dýchá,
a cit, jichž aspoň šetřit máš.
Ty z nich, jak šneků, tuk jen
ssáti,
pak odhodit tu skořepinu,
co jejich jest, jim nechceš dáti
—
již zrozeni jsou pro mizinu!

Hoj! jak to v kotli bouří — víří,
jen ještě jeden okamžik —
a stejná záhuba nás smíří,
mé vykoupení a tvůj dík! — —
Však žij! ne všech to vykoupení,
jednoho tyрана-li v světě není!«
Otevřel ventil — klidně sedne
—
zdaž nad sykotem tím pán
zbledne? —

evropský
sociální
fond v ČR

EVROPSKÁ UNIE

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

OP Vzdělávání
pro konkurenceschopnost

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

1. Literatura

NERUDA, Jan. *Patery knihy z plodů básnických* [online]. Praha: Emil Šolc, 1892, 1. února 2013 [cit. 2013-02-09]. Dostupné z: http://cs.wikisource.org/wiki/Balady_a_romance/Ballada_česká

NERUDA, Jan. *Patery knihy z plodů básnických* [online]. Praha: Emil Šolc, 1892, 1. února 2013 [cit. 2013-02-09]. Dostupné z:
http://cs.wikisource.org/wiki/Balady_a_romance/Ballada_m%C3%A1jov%C3%A1

NERUDA, Jan. *Patery knihy z plodů básnických* [online]. Praha: Emil Šolc, 1892, 1. února 2013 [cit. 2013-02-09]. Dostupné z:
http://cs.wikisource.org/wiki/Balady_a_romance/Romance_helgolandsk%C3%A1

NERUDA, Jan. *Patery knihy z plodů básnických* [online]. Praha: Emil Šolc, 1892, 1. února 2013 [cit. 2013-02-09]. Dostupné z:
http://cs.wikisource.org/wiki/Balady_a_romance/Ballada_horsk%C3%A1

Poesie sociální [online]. Praha: Tiskové družstvo československé strany sociálně demokratické, 1902, 1. února 2013 [cit. 2013-02-09]. Dostupné z: http://cs.wikisource.org/wiki/V_poledne

2. Obrázky

http://cs.wikipedia.org/wiki/Soubor:Jan_Vil%C3%ADmek_-_Jan_Neruda.jpg, licence PD,
(cit. 09-02-2013)

http://cs.wikipedia.org/wiki/Soubor:Rudolf_Mayer_Mukarovsky.png, licence PD,
(cit. 09-02-2013)

3.

Materiál je určen pro bezplatné užívání pro potřebu výuky a vzdělávání na všech typech škol a školských zařízení. Jakékoliv využití podléhá autorskému právu. Dílo smí být dále šířeno pod licencí CC BY-SA (www.creativecommons.cz).